

УДК 338.436:330.342.146:332.1(477)
JEL Q13, Q14, Q15, O13

О. Й. Жабинець

кандидат економічних наук, доцент, молодший науковий співробітник сектору просторового розвитку
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів
e-mail: olza@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6735-4036>

Р. Є. Яремчук

провідний інженер сектору просторового розвитку
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів
e-mail: wuhor29@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9447-7552>

ВПЛИВ АГРОХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Проаналізовано просторову концентрацію найбільших агрохолдингових компаній України за розміром земельного банку та продуктивність сільськогосподарського виробництва великих агропідприємств у регіонах України, здійснено рейтингування регіонів за обсягами сільськогосподарського виробництва. Розраховано значення інтегрального індексу розвитку сільського господарства для кожної з областей та проаналізовано взаємозалежність між продуктивністю сільськогосподарського виробництва великих аграрних підприємств і цим показником.

Ключові слова: агрохолдингові компанії, соціально-економічний розвиток регіонів, земельний банк, продуктивність сільськогосподарського виробництва, інтегральний індекс розвитку сільського господарства.

Zhabynets O., Yaremchuk R. AGRICULTURAL HOLDINGS' INFLUENCE ON SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINIAN REGIONS

Nowadays the scientists and experts in agricultural business continue discussions about the agricultural holdings' influence on the development of the territory they operate at, agrarian sector and economy in general. Indeed, activity of agricultural holdings in Ukraine is characterized both by significant number of advantages and by certain peculiar threats, and is accompanied by the range of internal flaws of this integrated agricultural business form. From this viewpoint, it is important to conduct thorough analysis and evaluation of the impact of financial and economic activity of agricultural holdings, especially in the context of maintaining the social and economic development of certain regions. The paper aims to evaluate the impact of agricultural holdings on social and economic development of Ukrainian regions. In order to analyze the impact of financial and economic activity of agricultural holdings on social and economic development of Ukrainian regions the authors calculated the integral agriculture development index for each oblast and analyzed the dependence between the productivity of agricultural production of large agrarian enterprises and this rate. The integral estimation of agricultural production development in Ukrainian regions was carried out for 2016 through standardization of the values of selected indicators against the reference value (according to the chosen methodics, the higher the integral rate shows the higher level of agriculture development). Calculations show that the input of agricultural holdings in the development is the strongest in Vinnytska oblast, where 6 out of 20 largest agricultural holdings by the volume of land bank operate. The impact of agricultural holdings on social and economic development of Kyivska, Cherkaska, Dnipropetrovska, Poltavska and Lvivska oblasts is also essential. Despite the low productivity of agricultural production of large agricultural companies in the southern oblasts (in particular, Odeska and Mykolayivska), the integral agriculture rate is rather high there, which is explained by trade capacity of these oblasts. The following oblasts are the leaders by the volumes of agricultural production: Vinnytska, Poltavska, Kyivska, Harkivska, Dnipropetrovska and Cherkaska, which corresponds to the largest presence of agricultural holdings in these regions. Agricultural lands were the most efficiently used in Volynska, Cherkaska and Vinnytska oblasts. Calculations also show the depressiveness of Donetsk and Luhanska oblasts in terms of development of large agricultural enterprises and their input in social and economic development of the regions due to long-lasting political and economic crisis.

Keywords: agricultural holdings, social and economic development of regions, land bank, productivity of agricultural production, integral agriculture development index.

Постановка проблеми. Сьогодні серед науковців і практиків аграрного бізнесу тривають дискусії щодо внеску агрохолдингів у розвиток територій своєї присутності, аграрного сектору та економіки загалом. Адже діяльність агрохолдингових структур в Україні характеризується як значною кількістю

переваг, так і несе в собі певні загрози та супроводжується низкою внутрішніх недоліків цієї інтегрованої форми агробізнесу [1, с. 108]. З огляду на це, надзвичайно важливим є здійснення ґрунтовного аналізу та оцінки впливу фінансово-господарської діяльності агрохолдингових компаній, особливо в

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

контексті забезпечення соціально-економічного розвитку окремих регіонів.

Аналіз останніх досліджень. Вплив агрохолдингових компаній на соціально-економічний розвиток сільських територій та економіки загалом розглядається у працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема Л. В. Гирник, А. Є. Данкевича, С. І. Дем'яненка, В. Д. Залізка, А. М. Судеркіна, В. А. Ткачук, О. М. Могильного, О. В. Ходаківської та інших. Водночас у регіональному аспекті та в контексті реалізації ефективної регіональної аграрної політики оцінюванню внеску агрохолдингів у розвиток територій своєї присутності приділено недостатньо уваги, що обумовлює актуальність цього дослідження.

Мета статті – оцінити вплив агрохолдингових компаній на соціально-економічний розвиток регіонів України.

Основні результати дослідження. У сучасних дослідженнях аграрного сектору економіки більшість науковців до агрохолдингів відносить усі великі аграрні компанії за версією сайту latifundist.com. Однак серед лідерів аграрного ринку є компанії, юридичний статус яких відрізняється від юридичного статусу холдингової компанії. Наприклад, Агропросперіс – це група компаній, Укראгропром – агропромислова компанія, Нібулон – спільне підприємство з вертикально інтегрованою структурою, Сварог Вест Груп – корпорація [2] тощо. Як бачимо, не всі великі компанії агросектору є холдингами за організаційно-правовою формою, деякі з цих структур являють собою групи компаній, що технологічно та організаційно пов'язані між собою на

основі приватної чи корпоративної власності. Інші, наприклад Нібулон, є корпорацією, що має вертикально інтегровану структуру, яка притаманна холдинговій структурі. Оскільки більшість потужних агрокомпаній України є агрохолдингами за організаційно-правовою формою або групами компаній, що мають вертикальну або горизонтальну інтеграцію, то всіх їх, на нашу думку, можна віднести до великих інтегрованих просторових форм агробізнесу і називати «агрохолдинговими компаніями», «агрохолдинговими структурами», «великими інтегрованими агроформуваннями», підприємствами «агрохолдингового типу» або скорочено – «агрохолдингами».

Регіональний розподіл TOP-20 агрохолдингових компаній України за розміром земельного банку у 2017 р. і продуктивність використання земель сільськогосподарського призначення великими аграрними компаніями за регіонами демонструє рис. 1. Як бачимо, у 2016 р. найбільш ефективно великими агрокомпаніями використовувались землі сільськогосподарського призначення Волинської, Черкаської та Вінницької областей, де продуктивність складала відповідно 10,98 тис. грн / га, 12,62 тис. грн / га та 13,95 тис. грн / га. Аутсайдерами за продуктивністю використання земель сільськогосподарського призначення є південні області України (Одеська – 5,23 тис. грн / га, Миколаївська – 6,49 тис. грн / га, Запорізька – 4,82 тис. грн / га), а також Чернігівська (6,49 тис. грн / га) та Луганська (4,46 тис. грн / га) області.

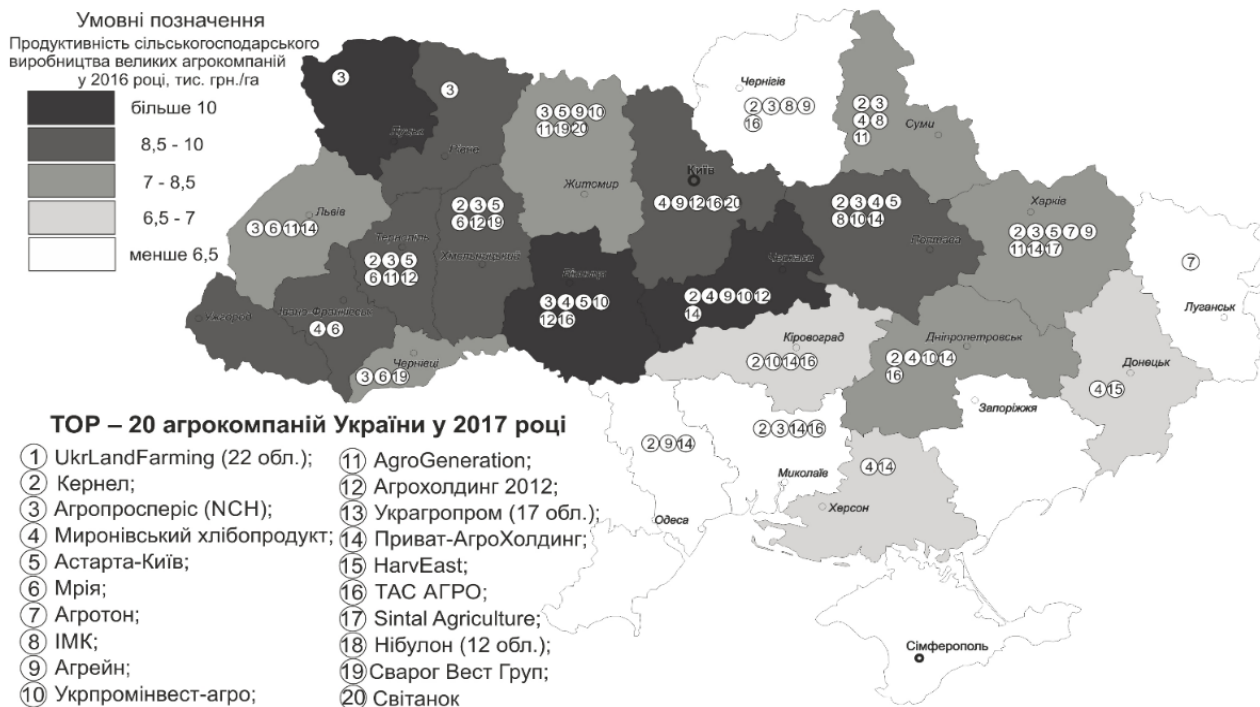

Рис. 1. Просторова концентрація найбільших агрокомпаній України за розміром земельного банку та продуктивність сільськогосподарського виробництва великих аграрних підприємств у регіонах України [3, с. 64].

За обсягами сільськогосподарського виробництва протягом 2014-2016 рр. до шістки лідерів входять такі області України: Вінницька, Полтавська, Київська, Харківська, Дніпропетровська та Черкаська (рис. 2),

що відповідає найбільшій присутності агрохолдингових компаній у цих регіонах.

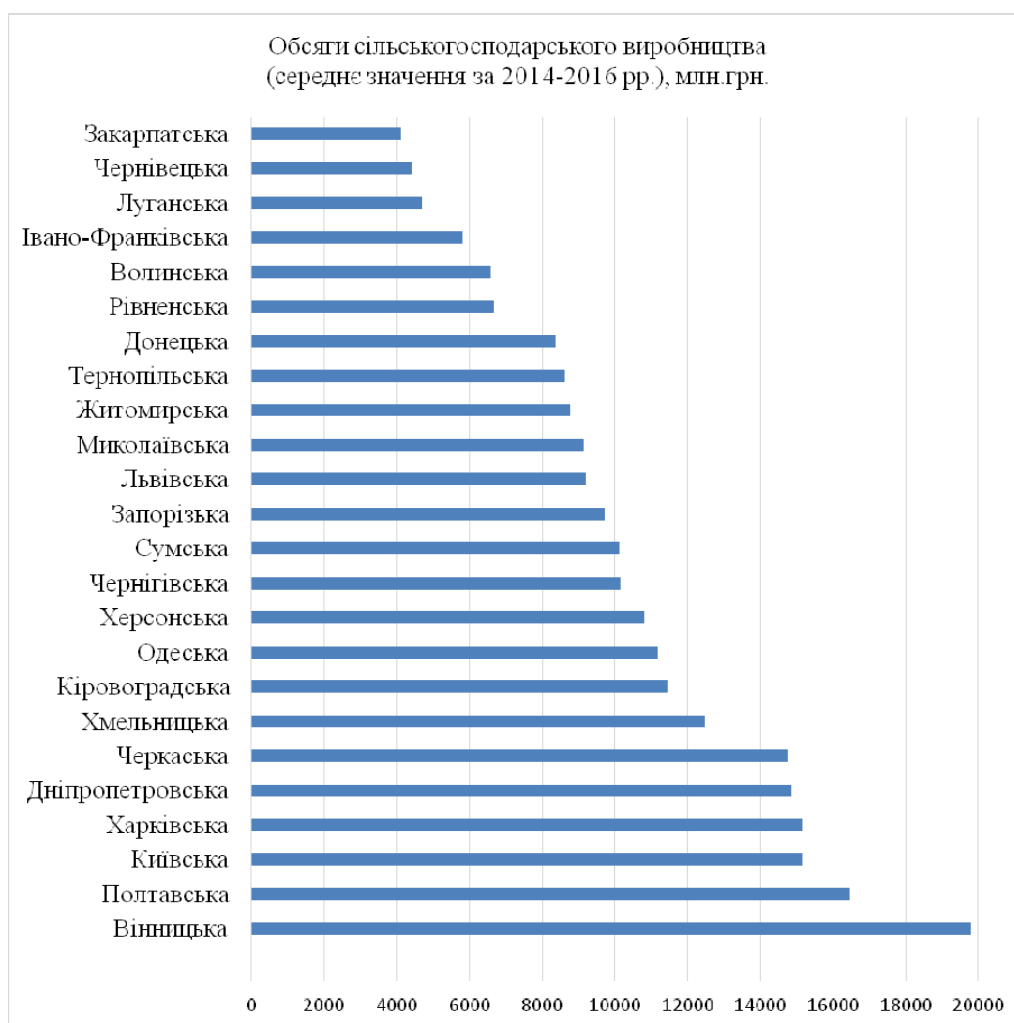

Рис. 2. Обсяги сільськогосподарського виробництва за регіонами

Розраховано та побудовано авторами за [4].

Для аналізу впливу фінансово-господарської діяльності агрохолдингових компаній на соціально-економічний розвиток регіонів України розрахуємо значення інтегрального індексу розвитку сільськогосподарства для кожної з областей та проаналізуємо взаємозалежність між продуктивністю сільськогосподарського виробництва великих аграрних підприємств і цим показником. Інтегральне оцінювання розвитку сільськогосподарського виробництва в регіонах України будемо здійснювати за 2016 р. за допомогою стандартизації значень обраних індикаторів відносно еталонного значення. За обраною методикою вище значення інтегрального показника буде свідчити про вищий рівень розвитку сільського господарства.

Статистичні дані та результати розрахунку інтегрального індексу розвитку сільського господарства в регіонах зведемо у табл. 1, з якої видно, що найбільшими є значення інтегрального індексу у Вінницькій (0,802), Одеській (0,737) та Миколаївській (0,700) областях України, тобто саме ці області є лідерами за основними показниками соціально-економічного розвитку та ефективності ведення сільськогосподарського бізнесу.

Для оцінки внеску агрохолдингових компаній у розвиток регіонів України проаналізуємо вплив продуктивності сільськогосподарського виробництва

великих аграрних підприємств на соціально-економічний розвиток областей та їх агросектору (рис. 3).

Як бачимо, найбільшим є внесок агрохолдингових компаній у розвиток Вінницької області, де свою фінансово-господарську діяльність здійснюють шість з двадцятки лідерів агрохолдингів за розміром земельного банку (рис. 1), у т. ч. такі потужні агрохолдинги, як Агропресперіс Груп, Астарта-Київ і Миронівський хлібопродукт. Розрахунки засвідчили також суттєвий вплив агрохолдингових структур на соціально-економічний розвиток, що одночасно супроводжується високою продуктивністю сільськогосподарського виробництва, у Київській, Черкаській, Дніпропетровській, Полтавській та Львівській областях. Це також підтверджується значною присутністю агрохолдингів у цих регіонах України (рис. 1). Водночас внесок агрохолдингів більшості областей Західного регіону, незважаючи на достатньо високу продуктивність, є досить низьким. Це, зокрема, пояснюється місцевим менталітетом тяжіння до індивідуального підприємництва у формі особистих селянських і фермерських господарств та їх переважанням на цих територіях України.

Статистичні дані та результати розрахунку інтегрального індексу розвитку сільського господарства в регіонах України у 2016 р.

Області	Обсяги с. –г. виробництва, млн грн	Продуктивність праці працівника с. –г. підприємств, грн*	Зайнятість у сільському господарстві, тис. осіб	Середньомісячна номінальна ЗП працівників с. –г. підприємств, грн	Кількість с. –г. підприємств, од. **	Капітальні інвестиції в с. –г., млн грн	Рентабельність операційної діяльності с. –г. підприємств, %	Експорт с. –г. продукції, тис. дол. США	Значення інтегрального індексу розвитку с. –г. у регіоні
Вінницька	21319,1	338063	205,8	4101	2668	3370,61	35,8	712341	0,802
Волинська	6558,5	291166	79,6	3456	909	810,77	22,3	124364	0,389
Дніпропетровська	15183,4	263472	107,4	3669	4111	3615,42	31,2	462542	0,675
Донецька	7513,1	242913	63,6	3777	1326	880,75	30,9	97850	0,409
Житомирська	9406,8	302947	73,6	3798	1103	1393,25	25,2	103770	0,442
Закарпатська	3964,9	137315	125,4	4940	1084	111,91	16,5	66554	0,350
Запорізька	9928	215652	122,2	3250	2790	2616,48	42,5	343870	0,581
Івано-Франківська	5795,3	234954	160,1	4803	759	532,52	8,6	243009	0,413
Київська	15544,7	250178	47,2	4347	2212	4142,96	26,8	1176898	0,687
Кіровоградська	12037,5	259323	103,4	3788	3229	3641,42	47,5	304497	0,661
Луганська	4816,3	245362	38,2	3923	1062	1488,04	39,6	10096	0,408
Львівська	9255,4	378541	191,5	4724	1209	1153,51	20,3	306050	0,565
Миколаївська	9714	239861	138,6	3645	4040	2490,88	38,1	1062376	0,700
Одеська	11881,2	222666	165,9	2824	5107	2626,45	38,4	1098112	0,737
Полтавська	17212,6	261459	120,6	4424	2443	3602,54	37,8	347760	0,677
Рівненська	6723,2	277481	85,5	3071	629	562,12	27	74459	0,372
Сумська	10192,5	307619	111,9	3724	1089	2149,6	41,2	194864	0,544
Тернопільська	8523,8	345975	132,9	3966	1079	1642,37	23,7	97586	0,494
Харківська	15647,8	318897	167,5	3596	1967	3044,46	36,3	287895	0,656
Херсонська	11232,2	258574	130,3	3748	2644	2373,55	41,7	152488	0,587
Хмельницька	12548,6	321289	137	3823	1573	1842,85	36,9	161697	0,568
Черкаська	14983,7	300917	147,2	4128	2000	2729,58	34,5	245770	0,629
Чернівецька	4285,7	177969	108,3	2796	832	250,89	11,6	31285	0,282
Чернігівська	10372,2	278180	99,2	4144	1120	2159,51	28,5	184775	0,505

Примітки:

* на 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві, у постійних цінах 2010 року.

** на 01.11.2016 року.

Складено та розраховано авторами за [4].

Незважаючи на низьку продуктивність сільськогосподарського виробництва великих агрокомпаній у південних областях, інтегральний показник розвитку сільського господарства там досить високий. Аналізуючи його складові, можна побачити, що Одеська та Миколаївська області мають високі обсяги експорту сільськогосподарської продукції (табл. 1) – друге й третє місця відповідно. Це пояснюється тим, що на території цих областей знаходяться порти, через які експортується основна маса зернових, а всі великі експортери мають власні елеватори та зернові термінали (або на території портів, або недалеко від них). Водночас слід наголосити, що експорт визначає не виробничий, а лише торговельний потенціал цих областей, однак у наших розрахунках ця складова інтегрального індексу суттєво вплинула на його рівень. Щодо низької продуктивності сільськогосподарського виробництва у південних областях України, то це, зокрема, пояснюється особливостями кліматичних умов цих областей. Через посушливий клімат південь України знаходиться у зоні ризикованого землеробства, а тому господарства цього регіону вимушені витратити додаткові фінансові ресурси для придбання та встановлення зрошувальних систем. Як наслідок, прибутковість ведення сільського господарства (як рослинництво, так і тваринництво) за певними напрямками є меншою порівняно з іншими регіонами України. Розрахунки також засвідчили депресивність Донецької та Луганської областей щодо розвитку великих аграрних підприємств та їх внеску у соціально-економічний розвиток відповідних регіонів, що обумовлено тривалою політико-економічною кризою.

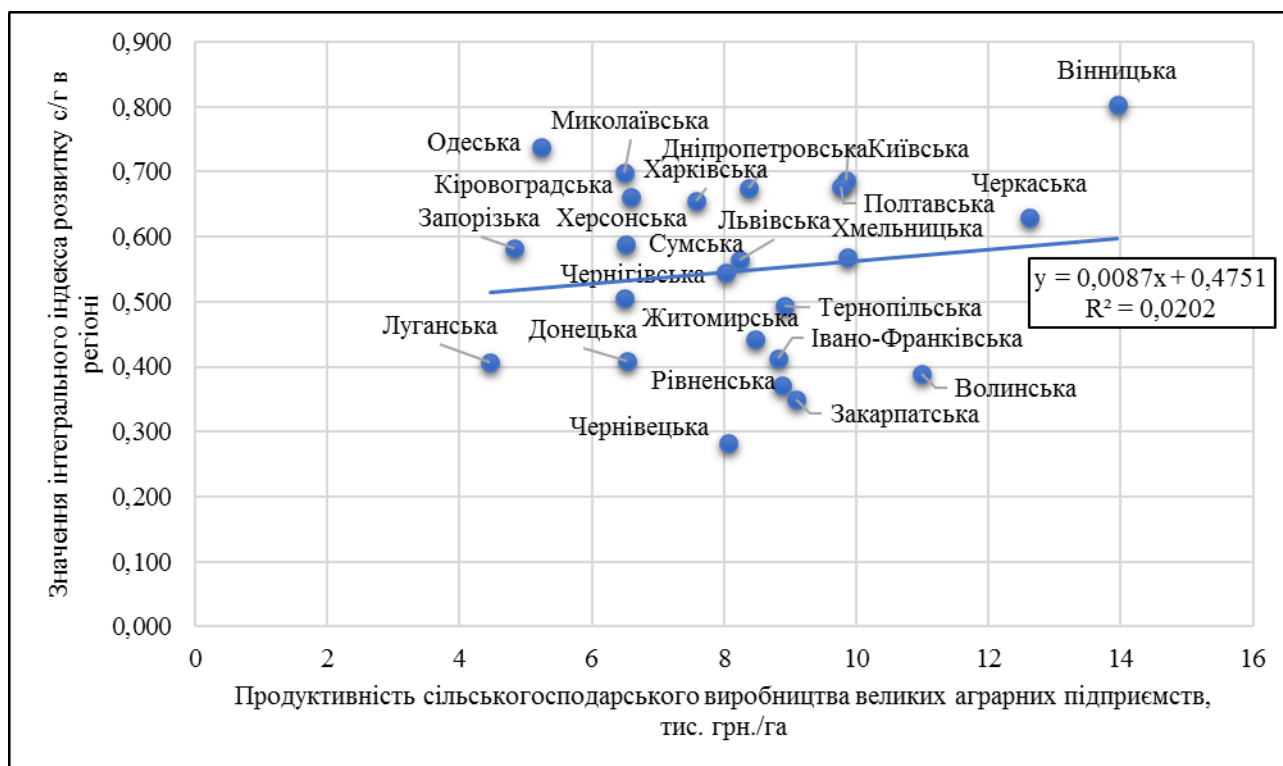

Рис. 3. Залежність інтегрального індексу розвитку сільського господарства в регіоні від продуктивності сільськогосподарського виробництва великих аграрних підприємств, 2016 р.

Побудовано на основі авторських розрахунків.

Висновки. За результатами розрахунків внесок агрохолдингових компаній є найбільшим у розвиток Вінницької області, де свою фінансово-господарську діяльність здійснює шість з двадцятки лідерів агрохолдингів за розміром земельного банку. Суттєвим є також вплив агрохолдингових структур на соціально-економічний розвиток Київської, Черкаської, Дніпропетровської, Полтавської та Львівської областей. Незважаючи на низьку продуктивність сільськогосподарського виробництва великих агрокомпаній у південних областях (зокрема, Одеській та Миколаївській), інтегральний показник розвитку сільського господарства там досить високий, що пояснюється торговельним потенціалом цих областей. За обсягами сільськогосподарського виробництва лідерами є такі області України: Вінницька, Полтавська, Київська, Харківська, Дніпропетровська та Черкаська, що відповідає найбільшій присутності агрохолдингових компаній у цих регіонах, а найефективніше великими агрокомпаніями використовувались землі сільськогосподарського призначення Волинської, Черкаської та Вінницької областей.

Список використаних джерел

1. Жабинець О. Й. Оцінка результативності фінансово-господарської діяльності агрохолдингів в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2018. Вип. 1(129). С.104-108.
2. Топ 100 латифундистов України. *Latifundist Media: сайт*. 1.01.2014. URL: <https://latifundist.com/rating/top100#>

3. *Просторові форми організації бізнесу в Україні: тенденції, перспективи та механізми розвитку*: наукова доповідь / наук. ред. М. І. Мельник. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України, 2018. 107 с.

4. *Державна служба статистики України*: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

References

1. Zhabynets, O. Y. (2018). Otsinka rezul'tatyvnosti finansovo-hospodars'koyi diyal'nosti ahrokhodyniv v Ukrayini [Estimation of the results of agro holdings' financial and economic activity in Ukraine]. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine]*: Vol. 1(129) (pp. 104-108). [in Ukrainian].
2. Top 100 latifundistov Ukrainy [Top 100 latifundists of Ukraine] (2014, Jan 01). *Latifundist Media: Website*. Retrieved from <https://latifundist.com/rating/top100#> [in Russian].
3. *Prostorovi formy orhanizatsiyi biznesu v Ukrayini: tendentsiyi, perspektyvy ta mekhanizmy rozvytku [Spatial forms of business organization in Ukraine: trends, prospects and mechanisms of development]*: Scientific report (2018). Lviv. [in Ukrainian].
4. *State Statistics Committee of Ukraine: Website*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

Надійшло 09.10.2018 р.